

Amsterdam, december 2013, nr. 1

Geachte lezer,

Met deze Nieuwsbrief houden Stichting Katholiek Erfgoed (SKE) en Adrianus VI u op de hoogte van hun activiteiten. In deze Nieuwsbrief staat de Adrianus VI lezing centraal, die op 30 november plaatsvond. In een volgende Nieuwsbrief zal worden ingegaan op de activiteiten voor 2014.

Adrianus VI is een genootschap van katholieken. Onafhankelijk, loyaal aan de kerk, open voor katholieken uit alle stromingen binnen onze kerk en ook voor niet-katholieken met interesse voor het katholicisme. We zijn met zijn achten begonnen. Het idee is om vanaf 2014 door te gaan met een groep van jongeren die met ideeën komt die aanslaan en die door hen in wisselende samenstelling uitgevoerd kunnen worden.

Adrianus VI opereert binnen de Stichting Katholiek Erfgoed, een stichting die de rijkdom van het katholicisme wil ontsluiten en zo wil tonen hoe we daarmee ons leven en dat van anderen kunnen verrijken. Dat hoeft niet alleen door studie en lezingen. Dat kan bijvoorbeeld ook zijn door kennismaking, zoals een etentje met jonge oosterse christenen (met een erfgoed dat net zo rijk en oud is als ons katholieke erfgoed). Of door activiteiten ten behoeve van mensen die in onze samenleving uitgesloten zijn geraakt. Enkel onder ons hebben gehandicaptenkampen gedaan of ander welzijnswerk. Hun voorbeeld kunnen we ook navolgen.

Is dat alles realistisch? Ja. We zijn bij de Adrianus VI lezing (zonder veel werving te hebben verricht) samen met meer dan 50 jongeren en er waren nog velen die wel wilden komen maar verhinderd waren. Het moet mogelijk zijn om op basis van zo'n aantal samen in 2014 een begin te maken met het uitvoeren van het idee achter Adrianus VI, zodat we in 2014 2 of 3x een activiteit kunnen organiseren vanuit een katholieke identiteit die ons en anderen inspireert.

Met vriendelijke groet,
namens Stichting Katholiek Erfgoed,

Maurice Essers

Adrianus VI

Op de feestdag van de H. Andreas en aan de vooravond van het Ad Limina bezoek van de Nederlandse bisschoppen aan Rome en van de Advent werd de Adrianus VI lezing 2013 gehouden in Paushuize in Utrecht. De dag werd 's ochtends begonnen met een H. Mis in de Catharinakathedraal met als hoofdcelebrant mgr Van Burgsteden. De preek van mgr Van Burgsteden ter gelegenheid van de Adrianus VI lezing zal binnenkort op de website van SKE verschijnen.

In de middag volgden in Paushuize voor studenten en jonge werkenden diverse lezingen over het thema Geloof en Ondernemen. Tijdens de lezingen en de daaropvolgende paneldiscussie kwamen onderwerpen aan bod als de katholieke sociale leer, natuurrecht en ondernemen met toegevoegde waarde voor het algemene welzijn.

In de bijlage bij deze Nieuwsbrief is een impressie opgenomen van de Adrianus VI lezing 2013 van één van de deelnemers, Michael Nefkens, en een verslag dat op 3 december jl. in het Nederlands Dagblad verscheen. Na afloop van de geslaagde eerste Adrianus VI lezing, werd door één van de organisatoren, Pim Walenkamp, een rondleiding gegeven door Paushuize met als thema Adrianus VI. Aan de hand van de diverse schilderijen in de stijlkamers van Paushuize leidde hij ons door het leven van deze eerste (en vooralsnog) enige paus van Nederlandse origine. Na de lezing is via een formulier aan de deelnemers gevraagd naar onderwerpen voor volgende activiteiten van Adrianus VI en wie zich daarvoor wil inzetten. We zullen u binnenkort daarover nader informeren.

Stichting Katholiek Erfgoed

De Stichting Katholiek Erfgoed beoogt met deze nieuwsbrief en haar website het katholieke erfgoed onder de aandacht te brengen. Via korte berichten wordt de aandacht gevestigd op tentoonstellingen, projecten en dergelijke. Ook hiervoor zijn bijdragen van lezers natuurlijk welkom.

De Canon

Als eerste onderdeel van de canon van het katholieke erfgoed in Nederland, is op de website een powerpoint presentatie geplaatst van de geschiedenis van het katholicisme in Amsterdam. Vrijwilligers die willen meewerken aan de canon voor hun stad of regio, kunnen zich via de website bij Stichting Katholiek Erfgoed (www.stichtingkatholikerfgoed.nl).

De Tentoonstelling (8 september 2013 – 2 maart 2014) “Die Wittelsbacher am Rhein”

Het huis Wittelsbach voerde eeuwenlang de titels van hertog van Beieren en paltsgraaf aan de Rijn. In de Palts waren Heidelberg en later Mannheim de residenties van het huis Wittelsbach. Hun gebied aan de Bovenrijn lag in de huidige Duitse deelstaten Baden-Württemberg, Rheinland-Pfalz en Hessen. Maar ook in Düsseldorf aan de Nederrijn was er lange tijd een residentie van waaruit de paltsgraaf tot in de oostelijke gebieden van de Nederlanden invloed uitoefende. Een van de laatste paltsgraven, Carl Theodoor, stelde zelfs aan Oostenrijk voor om Beieren in te ruilen tegen de Zuidelijke Nederlanden (Luxemburg en België). Als dat was doorgegaan zouden de Wittelsbacher als (Zuid) Nederlands koningshuis zijn geëindigd. Pruisen stak daar echter een stokje voor omdat dit haar eigen plannen om richting westen uit te breiden dwarsboomde.

Links: keurvorst Carl Theodor(1724-1799). Rechts keurvorst Jan Wellem(1658-1716), die vanuit Düsseldorf regeerde. Na zijn dood werd het hof verplaatst naar Mannheim. Rechts keurvorst Carl III Philip(1716-1742) voor het Jezuïtencollege Mannheim.

De belangrijkste tentoonstelling in het programma over 600 jaar Wittelsbach aan de Rijn is in het voormalige stadsslot in Mannheim. Maar ook in andere locaties die nauw verbonden zijn met het huis Wittelsbach zijn er tentoonstellingen. Na een periode van steun aan het Calvinisme in de 17e eeuw, waarin Frederik V aan het hof in Den Haag verbleef, droegen veel van de Wittelsbacher in de 18e eeuw als aartsbisschop van Mainz, Keulen of Trier bij aan het behoud van het katholicisme aan de Rijn. Nadere informatie over de tentoonstelling is te vinden op de website: <http://www.wittelsbacher2013.de>.

Het Document: Evangelii Gaudium

Tijdens de Adrianus VI lezing kwam de exhortatie¹ Evangelii Gaudium een aantal keren aan de orde omdat paus Franciscus zich daarin onder andere tot ondernemers en tot politieke leiders richt. De exhortatie werd enkele dagen voor de lezing (op 26 november) gepresenteerd. De exhortatie werd geschreven door paus Franciscus naar aanleiding van de Bisschoppensynode over nieuwe evangelisatie. Zie voor de tekst: http://www.vatican.va/holy_father/francesco/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium_en.pdf

Paus Franciscus heeft op 20 november 2013, op het hoogfeest van Christus Koning, het Jaar van het Geloof afgesloten met het tonen van de relieken van de apostel Petrus. De beenderen, die werden ontdekt tijdens opgravingen van de necropolis onder de Sint-Pietersbasiliek in de jaren veertig, zijn nog nooit tentoongesteld. Op de website van SKE zullen binnenkort verslagen van vier lezingen worden geplaatst over de belangrijkste constituties van het Tweede Vaticaanse Concilie, die ter gelegenheid van het Jaar van het Geloof in de Amsterdamse Onze Lieve Vrouwekerk werden gehouden.

Het project: herbouw van het schip van de Utrechtse Domkerk

De Stichting Voorbereiding Herbouw Schip Domkerk is de initiatiefnemer van Project 2074. Met dit project wordt beoogd om het middenschip van de Utrechtse Domkerk opnieuw op te bouwen. Dit middenschip stortte in 1674 in bij een storm. Het idee is om de herbouw te laten plaatsvinden met oude technieken, met menskracht en in een tempo dat aansluit bij het leven en bij de donaties van bewoners, bezoekers, bedrijven, instellingen en fondsen. De voltooiing staat gepland voor 2074.

Voor meer informatie: <http://www.project2074.nl/>

¹ Een apostolische exhortatie is een brief van de paus gericht aan de Kerk.

Het Lied: Rorate Caeli

Het adventslied *Rorate Caeli*, waarvan het refrein is gebaseerd op de oud-testamentische tekst: Jesaja 45,8, wordt wel toegeschreven aan de vroegchristelijke dichter Aurelius Clemens Prudentius (348-413). Het lied, dat tijdens de Advent aan het einde van de H. Mis wordt gezongen, drukt het verlangen naar de komst van de Messias uit. In de adventsperiode wordt het kerstfeest voorbereid door de geboorte van Christus te herdenken en zijn komst te verwachten.

Refrein: *Roráte caéli désuper,
et nubes plúant jústum.*

Refrein: Dauwt, hemelen, van boven,
gij, wolken, beregene de rechtvaardigen.

*Ne irascáris Dómine,
ne ultra memíneris iniquitátis:
ecce cívitas Sáncti fácta est desérta:
Síon desérta fácta est:
Jerúsalem desoláta est:
dómus sanctificatiónis túæ et glóriæ túæ,
ubi laudavérunt te pátres nóstri. -
Refrein*

Wees niet langer vertoornd, o Heer,
denk niet langer aan onze zonden.
Zie, de heilige stad is tot woestijn geworden,
Sion is tot woestijn geworden.
Jerusalem is verdord,
het huis van Uw heiliging en Uw heerlijkheid,
waar onze vaders U geprezen hebben. - Refrein

*Peccávimus, et fácti súmus tamquam
immúndi nos,
et cecídimus quasi fólíum univérsi:
et iniquitátes nóstræ quasi véntus
abstulérunt nos:
abscondísti faciém túam a nóbis,
et allísísti nos in mánu iniquitátis
nóstræ. - Refrein*

We hebben gezondigd en zijn onrein geworden
en zijn ter aarde gevallen als een blad,
en onze zonden hebben ons als de wind
weggeblazen.
U hebt Uw aangezicht verborgen voor ons
en ons verpletterd door de zwaarte van onze schuld.
- Refrein

*Víde Dómine afflictiónem pópuli túi,
et mítte quem missúrus es:
emítte Agnum dominatórem térræ,
de Pétra desérta ad móntem fíliæ Síon:
ut áuferat ípse júgum captivitátis nóstræ.
- Refrein*

Aanschouw, Heer, de droefheid van Uw volk,
en zend ons degene, die U zenden wil.
Zend het Lam, de heerser van de Aarde,
van de rotsen der woestijn tot de berg van de
dochter van Sion,
opdat hij het juk van onze knechting wegneemt. -
Refrein

*Consolámini, consolámini, pópule
méus:cito véniet sálus túa:
quare mæróre consúmeris,
quia innovávit te dólór?
Salvábo te, nóli timére,
égo enim sum Dóminus Déus túus,
Sánctus Israël, Redémpstor túus. -
Refrein*

Ge zult getroost worden, getroost worden, Mijn
volk! Spoedig zal uw heil komen.
Waarom verliest u zich in verdriet,
terwijl dit juist uw smart verdiept heeft?
Vrees niet, Ik zal u redden.
Want ik ben de Heer, uw God,
de Heilige van Israël, uw Verlosser. - Refrein

Je katholiek erfgoed willen delen

Eerste Adrianus-VI-lezing nodigt uit

Nieuw en oud kwamen afgelopen zaterdag samen in Utrecht. Een jonge stichting, de Stichting Katholiek Erfgoed, introduceerde zich pontificaal in het Paushuis te Utrecht met de eerste Adrianus-VI-lezing. Het onderwerp is echter van alle tijden: geloof en ondernemen.

Met de encycliek *Rerum Novarum* uit - let op, 1891 gaf paus Leo XIII een antwoord vanuit de kerk, over de nieuwe dingen die het industriële kapitalisme en zijn bijna even oude tegenstander het marxisme met zich mee brachten. Professor Gerard van Wissen, schetste als eerste spreker een historische ontwikkeling van de katholieke sociale leer.

Later, met de encycliek *Quadregesimo Anno* (1931), wordt de sociale leer uitgewerkt. In eerste instantie vanuit het natuurrecht. Na de Tweede Wereldoorlog worden democratie en mensenrechten meer dan voorheen onderdeel van de sociale leer. Het idee van de mens die is geschapen naar Gods beeld en gelijkenis en van daaruit de menselijke waardigheid treden meer op de voorgrond. Van Wissen komt tot vier vanzelfsprekende structuurbeginselen van deze sociale leer, die geen technische oplossingen zijn, doch in een voortdurende dialoog met de samenleving zich ontwikkelen. Het zijn: personalisme, solidariteit, subsidiariteit en *bonum commune*.

Menselijke waardigheid. Een mens is meer dan een productiefactor; het is een persoon. De waarden die je gedurende je leven leert, leer je van anderen. Je menselijke waardigheid kun je nooit verliezen; de menselijke waardigheid kan alleen geschonden worden. Bij solidariteit gaat het om een netwerk van op elkaar betrokken personen en organisaties.

Een echt katholiek beginsel is subsidiariteit. De verantwoordelijkheid dient zo laag mogelijk in een organisatie en samenleving gelegd te worden. De slokop die wij in Nederland kennen als de staat, tast de menselijke waardigheid aan. *Bonum commune* is het beginsel waarbij iedereen bijdraagt aan het algemeen welzijn. Zo is het terrein van de economie niet moreel neutraal; elke menselijke handeling is tegelijkertijd ook een ethische beslissing.

Ben Tax, directeur van Rijk Zwaan, realiseert zich dit en realiseert het ook. Als derde spreker laat hij 'zijn' bedrijf werkelijk op alle momenten en niveaus doordringen van de vier genoemde beginselen. Gevraagd hierom, is het lastig om ze concreet aan te wijzen, doch alom zijn ze tegenwoordig. Het beslissende mechanisme is dat het familiebedrijf in alles wil delen, zodat allen er beter van worden: concurrenten, consumenten, medewerkers, afnemers en mensen in ontwikkelingslanden.

Stichting Katholiek Erfgoed had geen beter bedrijf voor deze eerste Adrianus-VI-lezing kunnen kiezen. De leus van ons bedrijf is: *sharing a healthy future*, zei Ben **Tax**, directeur van het groenteverdelingsbedrijf Rijk Zwaan. “In Nederland vallen zo’n 600 verkeersdoden per jaar. Dit is internationaal gezien relatief laag. Maar wist u dat in ons land jaarlijks ongeveer 4.600 mensen vroegtijdig sterven omdat ze te weinig groente en fruit eten? Ons bedrijf levert een belangrijke bijdrage aan de basis van de wereldvoedselvoorziening. Zonder veredeling kan de wereldvoedselvoorziening niet gewaarborgd worden. Voor ons is ondernemen niet het combineren van productiefactoren om winst te maximaliseren. Het is een gemeenschap van mensen, die er samen naar streven om een product te ontwikkelen dat een toegevoegde waarde heeft voor haar afnemers in de gehele voedselketen tot en met de consument. In de sociale leer van de Katholieke Kerk wordt nadrukkelijk aandacht gevraagd voor de waardigheid van de persoon, de verantwoordelijkheid voor andere mensen en het milieu. Onze visie over maatschappelijk verantwoord ondernemen sluit daar goed bij aan. Het is goed dat de katholieke kerk dit soort universele waarden concretiseert. Het is uiteraard niet exclusief voor Christenen, maar relevant voor alle mensen die op respectvolle wijze willen ondernemen.”

Heel anders ligt dit voor de tweede spreker van de dag: Huub Willems. Kan Van Wissen *Geloof en ondernemen* wetenschappelijk bestuderen, Ben Tax het praktisch toepassen, voor Huub Willems zijn het twee gescheiden werelden. Hij is rechter. Willems, die zichzelf voorstelde als eenvoudig jurist, is in dienst van de staat. Bij de problemen van de dag die hij op zijn bord krijgt, heeft de rechter in beginsel de taak noch de ruimte om persoonlijke gedachten te ontvouwen; zijn beslissingen zijn in opdracht van de staat. Willems zit anoniem in toga achter de tafel. Een metafysische vraag als mag-ik-daar-wel zitten, kent geen relevantie.

De persoonlijke gedachten die Willems deelde met de zaal, dat recht enerzijds een intrinsiek stelsel is dat streeft naar rechtvaardigheid, en anderzijds functioneert om politieke wil tot uitdrukking te brengen, levert een spanningsveld op. De huidige ontwikkeling waarbij de politiek bijvoorbeeld minimumstraffen wil opleggen, schakelt de rol van de rechter die in rechtvaardigheid – naar redelijkheid en billijkheid – oordeelt, uit.

Willems heeft als ondernemingsrechter te maken met bedrijven die elkaar financieel willen domineren; de zogenaamde bedrijfsoorlogen. De tasjesoorlog tussen Louis Vuitton en Gucci als sprekend voorbeeld. Tegenover dit mechanisme van de [zelf]vernietiging plaatsen Van Wissen en Tax, als wetenschapper en als ondernemer, de waarde van de eigen verantwoordelijkheid en het delen. Volgens Willems moet een mens handelen naar kernwaarden die voortvloeien uit het natuurrecht en dan is er minder noodzaak tot overheidstoezicht.

Als je de toekomst met een ander wil delen, zelfs met je concurrent, gun jij jezelf en de ander door ‘beziel’ te ondernemen een gezonde toekomst. Het katholieke sociale denken is een erfgoed dat universeel beschikbaar wil zijn voor alle mensen van goede wil of, zoals paus Franciscus I het in zijn brief *Evangelii Gaudium* van 24 november 2013 formuleerde:

“Business is a vocation, and a noble vocation, provided that those engaged in it see themselves challenged by the greater meaning of life; this will enable them truly to serve the common good by striving to increase the goods of this world and to make them more accessible to all.”

Professor Gerard van Wissen is emeritus hoogleraar Staatsrecht aan de Universiteit van Amsterdam. Hij promoveerde op het onderwerp “De christendemocratische visie op de rol van de staat in het sociaal-economisch leven”. Hij is thans voorzitter van het in 2008 opgerichte Centrum voor de Sociale Leer van de Kerk.

Professor Huub Willems was van 1996 tot 2009 president van de Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam. Nu is hij plaatsvervangend raadsheer in de Ondernemingskamer en bijzonder hoogleraar Corporate Litigation aan de Rijksuniversiteit Groningen.

De heer Ben Tax is mede-eigenaar en mededirecteur van het internationale groentezadenbedrijf Rijk Zwaan. Het ondernemerschap bij Rijk Zwaan kenmerkt zich door zeer gemotiveerde medewerkers, teamgeest, hoogstaande zakelijke ethiek en transparantie binnen en buiten het bedrijf.

Drie van de organisatoren met mgr Van Burgsteden voor het portret van Adrianus VI in Paushuizen

Inleiding van de Adrianus VI lezing over Evangelii Gaudium

“Afgelopen dinsdag verscheen een eerste document van de nieuwe paus, Evangelii Gaudium. Daarin zet hij zich af tegen een economie waarin de sterkste heerst, zonder zich om anderen te bekommeren:

“Today everything comes under the laws of competition and the survival of the fittest, where the powerful feed upon the powerless. As a consequence, masses of people find themselves excluded and marginalized: without work, without possibilities, without any means of escape.”

“In this context, some people continue to defend trickle-down theories which assume that economic growth, encouraged by the free market, will inevitably succeed in bringing about greater justice and inclusiveness in the World. This opinion, which has never been confirmed by the facts, expresses a crude and naive trust in the goodness of those wielding economic power and in the sacralized workings of the prevailing economic system.”

De paus gaat verder:

“One cause of this situation is found in our relationship with money, since we calmly accept its dominion over ourselves and our society. The current financial crisis can make us overlook the fact that it originated in a profound human crisis: the denial of the primacy of the human person. The worship of the ancient golden calf has returned in a new and ruthless guise in the idolatry of money and the dictatorship of an impersonal economy lacking a truly human purpose. The worldwide crisis affecting finance and the economy lays bare their imbalances and, above all, their lack of real concern for human beings; man is reduced to one of his needs alone: consumption.”

Het antwoord van de paus op de scherpe kantjes van het kapitalisme is om de menselijke waardigheid centraal te stellen. Zonder de sociale leer van de kerk en respect voor ethische principes leidt een markteconomie tot hebzucht, corruptie, belastingontwijking en uitsluiting van zwakkeren:

“Ethics lead to a God who calls for a committed response which is outside the categories of the marketplace. Non-ideological ethics would make it possible to bring about balance and a more human social order.”

A financial reform open to such ethical considerations would require a more vigorous change of approach on the part of political leaders. I urge them to face this challenge with determination and an eye for the future, while not ignoring, of course, the specifics of each case. Money must serve, not rule! The Pope loves everyone, rich and poor alike, but he is obliged in the name of Christ to remind all that the rich must help, respect and promote the poor. I exhort to generous solidarity and a return of economics and finance to an ethical approach which favours human beings.”

De mens is niet zonder zonde, maar is ook in staat om het goede te doen. Bijvoorbeeld door solidariteit met de armen te tonen en door in leiderschap en ondernemerschap uit te gaan van ethische uitgangspunten die op menselijke waardigheid zijn gericht. De paus roept politieke leiders en ondernemers en ons als leiders in spe in feite op om het goede te doen. Alleen dan zijn ondernemerschap en politiek leiderschap achtenswaardig:

Concurrentie hindert christelijke waarden niet'
Eduard Sloot (Nederlandse Dagblad 3 december 2013)

UTRECHT - Maakt harde concurrentie maatschappelijk verantwoord ondernemen onmogelijk? 'Absoluut niet', zegt de rooms-katholieke Ben Tax van Rijk Zwaan, een groot groenteveredelingsbedrijf. De christelijke ondernemer wil verder kijken dan winst maken.

'Natuurlijk hebben wij te maken met keiharde concurrentie. Maar ik ben ervan overtuigd dat als je werknemers op de eerste plaats zet, je als bedrijf ontzettend sterk bent. Dan kun je meer bereiken dan met veel geld.' Die stelling verdedigt Ben Tax, eigenaar van het 2100 medewerkers tellende groenteveredelingsbedrijf Rijk Zwaan uit De Lier. De ondernemer sprak zaterdag tientallen jongeren toe tijdens een bijeenkomst van stichting Katholiek Erfgoed over geloof en ondernemen. Werknemers op de eerste plaats zetten, betekent hun veel eigen verantwoordelijkheid geven, zegt de ondernemer. Niet voor niks is 14 procent van de aandelen in handen van werknemers. Tegelijk biedt Tax medewerkers werkzekerheid: 'Wie goed functioneert, kan tot zijn pensioen bij Rijk Zwaan blijven werken.' Volgens Tax komen in zijn bedrijfsbeleid vier kernprincipes uit de sociale leer van de Rooms-Katholieke Kerk tot uitdrukking: oog voor elk persoon, werknemers eigen verantwoordelijkheid geven, solidariteit met personeel, klanten en leveranciers, en oog voor het belang van de maatschappij, zoals het milieu of het verbeteren van de volksgezondheid. Al tijdens zijn studie economie verbaasde Tax zich over het principe dat bedrijven streven naar zo hoog mogelijke winst, vertelt hij de christelijke jongeren. 'Dat is een veel te eenzijdig doel. Toen al dacht ik: "als ik later een onderneming heb, doe ik het anders". Winst is belangrijk voor de continuïteit, maar is niet het hoofddoel. Meer geld op de bankrekening maakt niet gelukkig.'

Een bedrijf is voor hem 'een groep mensen die gezamenlijk een product levert met toegevoegde waarde voor de klant'. Daarbij hoort eigen verantwoordelijkheid. Is zo'n bedrijfsmodel wel vol te houden als je moet concurreren met bedrijven over de hele wereld? Is besparen op loonkosten, bijvoorbeeld door te werken met flexcontracten, of minder geld uitgeven voor milieumaatregelen dan niet onontkoombaar? Econoom Johan Graafland stelt dat concurrentie maatschappelijk verantwoord ondernemen in de weg staat. 'Absoluut onjuist', reageert Tax. 'Als je medewerkers veel geeft, krijg je veel terug. Werknemers zien Rijk Zwaan als hun eigen bedrijf. Om vijf uur Veel jongeren willen weten welke rol het persoonlijk geloof van Tax speelt in zijn werk als directeur bij een groot bedrijf. De ondernemer benadrukt dat Rijk Zwaan geen bedrijf is met een christelijk etiket, en dat het een zaak van gezond verstand is om aandacht te hebben voor je personeel, en niet alleen voor winst.